

Tussen afkomst en toekomst

Case studies naar de schoolloopbanen van leerlingen van 10 – 21 jaar

Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2011,

146 pagina's

ISBN 978-90-441-2732-4

Jan Terwel, Georgina Rosa Rodrigues,

Danielle van de Koot-Dees

Schoolloopbanen voorspellen in hoge mate latere maatschappelijke posities en levensstijlen. De samenhang met inkomen, woon-situatie, gezondheid en culturele smaken en voorkeuren is groot. Hoe hoger de opleiding hoe hoger de revenuen. Uiteraard zijn er tal van uitzonderingen. Iedereen kent wel een succesvol individu zonder een hogere opleiding. Met name in de sport en de amusementsindustrie is de samenhang tussen opleiding, in de term van formele scholing, en succes niet sterk. Maar over het algemeen betaalt een hogere opleiding zich letterlijk en figuurlijk uit. Dat verschijnsel blijft ook aanwezig bij een sterk stijgend opleidingsniveau van de bevolking. Zo steeg het percentage vrouwen in de leeftijd van 25 tot 35 jaar met hbo- of universitaire opleiding tussen 2000 en 2010 van 27 tot 43 en dat van mannen van 29 tot 37. Daar komt nog bij dat, mede dank zij deze grote inhaalmanoeuvre van meisjes, relaties steeds symmetrischer worden: opleiding trouwt met opleiding.

Omdat de samenhang tussen opleiding en maatschappelijk succes van alle tijden en van alle windstreken is, is het daarop gerichte onderzoek ook buitengewoon omvangrijk. Op beschrijvend niveau zowel qua percentages als relaties tussen schoolloopbanen en determinerende factoren bestaat een zeer omvangrijk kennisbestand. Nederland speelt in deze onderzoekstraditie een belangrijke rol, ook al omdat het meritocratisch gedachten-goed, als het om schoolloopbanen gaat, in ons land breed wordt gedeeld. Meritocratisch betekent hier het streven naar een situatie waarin succes in het onderwijs alleen bepaald wordt door talent en inzet. In welk gezin iemand wordt geboren, welk geslacht men

heeft of welke huidskleur, in welke wijk men opgroeit of op welke school men terecht komt, dat alles zou niet van invloed moeten zijn op iemands schoolsucces. Uitspraken als: 'als je voor een dubbeltje geboren wordt, wordt je nooit een kwartje' dienen te worden gelogenstraf in deze visie. In parlementaire termen zou men spreken van een kamerbrede meerderheid die zich hier achter schaaft.

Het onderzoek van Terwel, Rodrigues en Van de Koot-Dees past in de Nederlandse onderzoekstraditie waarbij leerlingen jarenlang worden gevolgd, in dit geval van 10 tot 21 jaar. Intussen zijn allerlei gegevens verzameld over schoolloopbanen en leerprestaties (afhankelijke variabelen) en omgevingsinvloeden van gezin, school, vrienden etc. (onafhankelijke variabelen). Het begon met een promotie-onderzoek onder 239 tienjarige leerlingen naar hun prestaties en leerprocessen bij het vak wiskunde op de basisschool (gerapporteerd in 2002). Daarover is in kwantitatieve zin verslag gedaan. Van deze leerlingen zijn er twintig gevolgd tijdens hun leeftijd van tien tot zestien jaar. Vervolgens zijn uit deze groep leerlingen er acht gekozen voor een vervolgonderzoek tot hun eentwintigste levensjaar. Daarover is middels scriptie-onderzoek verslag gedaan. Het onderhavige onderzoeksverslag dat, onterecht wordt aangekondigd als eindverslag, (het is in feite een samenvatting van al de gedane studies), gaat over de loopbanen van vijf van hen, in de vorm van case studies. De onderzoekers formuleren hun probleemstelling als volgt:

Hoe verlopen de schoolloopbanen van leerlingen van 10-21 jaar, hoe worden deze door hen ervaren en welke verklaringen kunnen worden gegeven vanuit een resource-theoretisch perspectief?

Het verslag is gebaseerd op twee interviewrondes met vijf leerlingen en wel op 16- en 21-jarige leeftijd. Bij de keuze van de leerlingen is geprobeerd representativiteit te bereiken door te letten op prestatieniveau, schooltype, sekse en sociaal-culturele achtergrond. De interviewprotocollen zijn geheel

getranscribeerd en geanalyseerd volgens de gangbare procedures bij deze methodiek. De onderzoekers proberen door deze kwalitatieve wijze van data verzamelen en analyseren meer greep te krijgen op patronen en 'critical incidents' die schoolloopbanen vormgeven. Het nadeel van een kwantitatieve onderzoekswijze waarin de werkelijkheid in kunstmatig geïsoleerde stukjes wordt geknipt, tracht men op die wijze te vermijden respectievelijk te compenseren.

Goede onderzoeksjournalistiek zoals die van Margarith Kleijwegt (Onzichtbare ouders, de buurt van Mohammed B.; 2010) bedient zich, weliswaar minder procedureel, van dezelfde methodiek en streeft ook min of meer hetzelfde na: het 'volle leven' systematisch in kaart te brengen. Waarin verschilt haar aanpak in essentie dan van de voornoemde onderzoekers? Zelf schrijven de onderzoekers daarover: *'We proberen steeds hun 'kleine verhalen' (van de leerlingen-wm) in relatie te brengen met de 'grote verhalen' uit de theorievorming.* Die grote verhalen worden samengevat onder de noemer 'resource-theorie'. Beschreven worden de perspectieven van de 'persoonlijke resources' (talent, inzet, gezondheid), de 'sociale resources' (de sociale en culturele omgeving van het kind) en de 'basale resources' (tijd en geld). Schoolloopbanen spelen zich uiteraard af in een maatschappelijke context en daarom beschrijven de onderzoekers ook de belangrijkste kenmerken van het Nederlandse onderwijsstelsel.

Het onderzoeksverslag in engere zin concentreert zich op (a) gevalsbeschrijvingen (hst 6) en (b) patronen en kritische incidenten (hst 7). In de samenvatting concluderen de onderzoekers: *'De hoofdconclusie uit dit onderzoek is dat de talenten – zoals die blijken uit een reeks van objectieve toetsen – die leerlingen al tonen op de leeftijd van tien en twaalf jaar, de 'beste voorspellers' lijken te zijn van hun latere schoolsucces'.* In aanvulling op die conclusie constateren ze dat schoolloopbanen ook grillig kunnen verlopen door toevallige omstandigheden. Kwantitatief georiënteerde onderzoekers zouden dat 'onverklaarde variantie' noemen.

De opzet en uitvoering van het onderzoek voldoet aan de professionele standaarden en

voor hen die het onderzoeksterrein niet of nauwelijks kennen, levert het ongetwijfeld nieuwe inzichten op. De geïnteresseerde onderzoeker blijft echter met een gevoel van teleurstelling achter. De ambitieuze poging om de 'kleine' met de 'grote' verhalen te verbinden, wat bij uitstek een wetenschappelijk interessante optie is, komt niet uit de verf. Dat is niet in de laatste plaats te wijten aan wat de 'resource-theorie' te bieden heeft, te weten een opsomming van groepen variabelen die samenhangen met het verloop van schoolloopbanen. Theorieën in klassieke zin zijn het namelijk niet. Bevestigingen of uitzonderingen op de regel roepen dan ook geen dwingende vragen op zoals dat bij een goede theorie wel het geval is. Ooit formuleerde de eminente psycholoog en methodoloog A.D. de Groot de stelling: 'kwalitatief onderzoek is voor veel onderzoekers te moeilijk'. Ik vermoed echter dat er hier iets anders aan de hand is. Waarschijnlijk is kwalitatief onderzoek bij uitstek geschikt als men uitgaat van één systematische theorie, met een coherente visie op de werkelijkheid waarbij tijdens de data-analyse illustratieve voorbeelden worden aangehaald om het verhaal te ondersteunen, maar waarbij ook veel aandacht wordt geschonken aan de uitzonderingen. Bijvoorbeeld om na te gaan of een ogenschijnlijk afwijkende waarneming toch niet een bijzondere specificatie is van de geformuleerde theorie. De resource-theorie is geen theorie in deze zin. Adequaat verbinden met de 'kleine verhalen' van de respondenten is dan ook een welhaast onmogelijke opgave. Elke regelmaat of elke uitzondering laat zich wel verklaren. Bijgevolg vormen de 'grote verhalen' en de 'kleine verhalen' nu twee min of meer gescheiden invalshoeken. Elk op zich informatief maar de combinatie wordt niet meer dan de som der afzonderlijke delen. Het (weinig) kwalitatieve onderzoek dat mij tot nu toe wel bekoorde, ging vrijwel altijd wel uit van een coherente visie. Dat onderzoekers in die gevallen soms twijfelachtige uitkomsten wat al te gemakkelijk in de voorspelde richting duiden, doet daar niets aan af.

Samengevat: het zeer leeswaardige onderzoeksverslag is uitstekend geschikt voor hen die zich willen oriënteren op het hybride vraagstuk van wat allemaal van invloed is op

succes of falen in het onderwijs, onderwijs-
onderzoekers zal het iets minder bekoren.

Prof. dr Wim Meijnen
Emeritus
Universiteit van Amsterdam